

לספוד לאריאל

מאת: מירה מגן

דברים שנאמרו ביום השנה השלישי לפטירתו - יוני 1999

לספוד לאריאל.

קשה לי. אימת הציבור עלי, ויותר ממנה אימתו של אריאל.
הספד, על פי ההגדרה המילונית, משמעו אמירת דברים בשבחו של ניפטר
באזני קהל.

ואני שואלת למען מה סופד הסופד, האם למען זה שהלך? למען יקיריו?
למען הטקס? כנגד השיכחה? משום מצוות אנשים מלומדה? או שמא
משום שהנשארים מתקשים להשלים עם נחרצותו של הסוף ומנסים
להציל ממנו דבר ולעכבו?

תהיה התשובה מה שתהיה, כך אנו נוהגים, כך נהגו לפנינו וכך ככל הנראה
ינהגו גם בנו. מאידך עומדת הגזירה שנגזרה על המת שישתכח מן הלב,
ובהתכנסותנו כאן מנסים אנו לכאורה לבטלה ומסרבים להניח לו
להשתכח.

אמרתי לכאורה, כיוון שלא אחת עושה ההספד יד אחת עם הגזירה עד
שנראה שההספד והשכחת המת מתיישבים זה עם זה, ולמעשה ההספד
הוא שמוציא את גזירת השיכחה אל הפועל.
כיצד?

הסופד האומר דברים בשבחו של הנפטר, לא פעם מפריז, מתעלם
מחולשותיו, מעלה על נס את מעלותיו, ויוצא שהוא נוטל מדמותו של
האיש שהלך את חיותה, את אנושיותה, את מורכבותה, והופך אותו
לסמל, או למיתוס, או לקלישאת הנפטרים כולם, ובלי משים בורא אותו
מחדש, מעמעם את קלסתרו המורכב ועושה אותו לאיש אחר. והאיש
שהלך אין בידו למחות ולהיש לו את צלמו. לא פעם אני תוהה, לו היה
נכנס הנפטר בחשאי לחדר, מתיישב בירכתיו ומאזין, האם היה מזהה

עצמו בדברים הנאמרים עליו, או חושש שמא טעה בכתובת, או משתומם על השניים הרבות שעשה במחיצת כל האנשים הללו והם לא הכירוהו. קטונתי מלדבר על אריאל. אני אומרת קטונתי. אני אומרת קטונתי וכבר חוטאת במה שדברתי לעיל, ומאדירה אותו. ובכל זאת קטונתי מאד. כשקיבלתי עלי לאמר דברים שיוויתי את אריאל לנגדי ובחרתי לאמר רק את מה שלא ניתן לחלוק עליו, שמוצאו ממקום אישי, שרק בידי להעיד עליו ושאי אפשר לסותרו.

שני פרקי זמן הפגישו את חיי עם חיו של אריאל: ילדותנו המוקדמת, ושנות מחלתו. וימי המחלה נימשלו לימי הילדות בכך שבשניהם היתה החוויה הרגשית המולכת, ואילו ההגיון והשכל היו רק סגניה. ילדותנו המוקדמת עברה עלינו באותה חצר. היינו קטנים, חפים משיפוט, מהבדלה בין עיקר לטפל, חווים את העולם כפשוטו בחושינו, מתרשמים ואוגרים התרגשויות, והזמן הנצבר עושה לחוויות הללו מה שעושה ומותיר לנו את הזיכרון. ואל הזכרון הזה, תמציתה המזוקקת של החוויה, אני הולכת עכשיו לדלות ממנו דברים.

אמרתי לעיל שימי המחלה נמשלו לימי הילדות בכך, שכשם שבילדותינו ניכנע ההגיון לרגש, גם כשחלה אריאל היתה התבונה נחותה ורפת אונים. השכל ניסה אמנם להרגיע, להשוות, לחפש נחמות אצל מי שנרפאו, להעריך סיכויים, אבל לא יכול היה לכאב וגם לא לתחושת ההחמצה ולצער על הימים הנגרעים ואוזלים, כשם שלא יכול היה למצפון שייסר אותנו על שהיינו בזבזנים מאד בימים כתיקונם, סוברים לתומנו: "טוב, פעם ניפגש, נדבר", כאילו הזמן משתרע לנו שלו ואינסופי.

חצר גדולה השתרעה בין הבית שלנו ובין ביתה של משפחת רוזנצווייג, שלימים נקראו רוזן-צבי. למעשה היו אלו שתי חצרות שחוברו יחדיו,

שאיש לא טרח להקים גדר ביניהן וגם לא לטפחן. מגרש אדמה רק ומהודק, מסומן בשוליו בצמחי חוביזה ועשב בשרני.

אריאל וריקי, דיירי צידה המערבי של החצר, החזיק בשני יתרונות בולטים עלינו, דיירי הצד המזרחי. היתרון האחד: הם גרו עם סבתא פולה, שמשמעו היה לגעת במלכות, והאחר: הם ידעו הונגרית.

אריאל, ילד גיינגי, לא מהגיינגיים הבוערים כגור, משהו בין הבלונד לכתום הרך, זאטוט עם מכנס קרוע, חולצה ממורטטת שידיים קטנות מוללוח וקוצים נאחזו בה. ילד שקוננו על בגדים חדשים שקנו לו, שרגע אחרי שנלבשו היה מראהם כמראה הישנים: כפתור תלוש, תפר פקוע, קרעים שקרע בהם זיז תיל. ילד גיינגי בחצר הגדולה, שהרבה לא היה בה לבד מהאור השופע ואהבתן וגערותן של האמא והסבתא הצופות מהחלון, ובני הדודים מהבית שממול: קותי ואסתי, שולי ואני.

אמרתי שחצרותינו חוברו להן יחדיו, ובכל זאת עבר גבול סמוי ביניהן, גבול שהרגל לא נתקלה בו מעולם, אבל הנפש כן. בתובנה ילדותית שלא ידעה להתנסח ולתת פשר לתחושות, ידענו שהילד הזה שמתגורר בצדה המערבי של החצר, הוא אחר, הוא יותר, הוא הרבה יותר.

בני חמש או שש היינו כשהוא הכריז על עצמו שכשיגדל יהיה סופר, ולא הסתפק ואמר סופר דגול. צל של פקפוק לא היה לנו, והענקנו אשראי הערצה נדיב לקריירה שטרם הוכחה, גם בעצמנו ששיחק לנו מזלנו ואנו מכירים סופר דגול עוד מילדותו ויודעים אודותיו דבר שהעולם לא יודע עדיין.

הצהרה זו כמו ההצהרות על אהבות הבוסר הראשונות, נישאו תחת עץ הרימון בחצרה של סבתא פולה, אותו עץ שכניס תחתיו את הפרלמנט של ילדי המשפחה. אריאל, נשיא הפרלמנט ויושב הראש שלו, רכוב על ענף,

משלומפר ופרוע, קובע את סדר היום, ואנו זאטוטי המשפחה נקהלים סביבו ובולעים את מוצא פיו ואוחזים את בטננו הקטנה, כי פיו לא חדל להפיק הומור ובדיחה. מוקדם מאד ידענו שאף שהכריז על עצמו שיהיה סופר, אם ירצה יהיה שחקן, או ליצן, או טרזן או ראש הממשלה. נראה היה שהוא מאלה שהברירה מסורה בידם.

בימים של קונדס שלוח רסן היינו עוברים מרדיוס צילו של הרימון אל המקלחת של סבתא פולה, אותה סבתא שרחשנו לה כל כך הרבה כבוד ויראה. אריאל, אחרי שנעל את הדלת על כולנו עמד בלבניה הגדולים של הסבתא ורקד לקהלו הנדחק ומתמוגג בין האסלה לכיור. לא מתיירא מהטבואים הגדולים, העז לגעת ולממש את גבולות האיסורים, ובדק מי אמר שאסור, מדוע אסור, מה קורה אם מפירים את האיסור, ומה הקנס שניתבעים לשלם. אולי סקרנות זו לגבי המותר והאסור, היא שהוליכה אותו אחר כך אל לימודי החוק והמשפט.

בעולם שאמצעיו החומרניים היו דלים, היו היצירתיות וההומור כלי המשחק שלנו ואריאל היטיב מכולנו לשחק בהם, וצחוקו לא בוטה ולא מלעיג, שואב מחיינו ונובע מיחס לבבי וסלחני לחולשותיהם של המבוגרים שסבבונו. דובר אל המבוגרים בלשונם, וקורץ לנו מתחת לאפם בשפתנו, וכל העת מהלך על הגבול הדק שבין המותר לאסור, אמיץ דיו להוציא רגל יחפה מהתלם ולמשש את חתחתיו של שטח ההפקר.

בחצר ההיא, על כיברת החול המשותפת, נבטו ניצני אישיותו והבשילו וגמלו עם השנים: המנהיגות, סערות החושים, היצריות, החוש המופלא לשפה העברית וההתנהלות הבוטחת בכל רבדיה, האומץ, הבוז לעדריות, ושוב, ושזור בכל, ההומור.

אבל יום אחד ובבת אחת עקרה משפחת רוזן-צבי לתל-אביב. נעצבנו אז עליו ועל ריקי, על שהם נאלצים בגזירת הוריהם לעקור מטבורו של עולם, כפר סבא, אל הפרובינציה הנידחת, תל-אביב, ועל שממירים להם את החצר הגדולה במרפסת הקטנטנה בקומה הרביעית בדרך חיפה חמש. נדמה היה שהעקירה ההיא תחסל את כל ההבטחות שהנצו, את מי הוא ינהיג בתל-אביב ההיא, את מי הוא יצחיק את מי הוא יאהב? עם הזמן הבנו שהאיכויות הללו: ההומור, האומץ, המנהיגות וכובד הראש לא שכנו בכפר סבא וגם לא בתל-אביב, הן התגוררו בתוך נפשו של הנער הזה, אריאל.

בכל השנים ההן התמדנו אנו להתארח אצלם בחופשת הקיץ, ואילו הם התמידו להשתתף בלילי הסדר המשפחתיים, ושנה אחר שנה היה אריאל הנושא והנותן הראשי בדיון שקיימנו עם המבוגרים על האפיקומן. ואין מנוס מלהודות, שאף שניהל מיקוח ערמומי, שנון ומלא הומור, והפגין את ניצני כישוריו כעורך דין, לא עלה בידו לשבור את הקיפאון ולהעלות את מחיר האפיקומן, ושנה אחר שנה לא קיבלנו יותר מכרטיס לקרקס "מדרנו".

ובינתיים, בין לילי הסדר, הקרקסים והחופשות, נקפו השנים, הגדילו את המרחק והביאו איתן את התבגרותנו והתמקדותנו איש איש במה שהוא עושה לעצמו ולביתו, ותקופות ארוכות לא היינו יותר מבני דודים שמתראים בשמחות ובעצבונות, משמרים בקצה עינם קריצה לימי החצר של הסבתא ולתום המופלא ההוא. לעתים קרובות מדי התגעגעתי אל הילדות ההיא והתפרקתי עליה, ויותר מפעם תהיתי מה היה טעמה אילמלא היה בה אריאל.

ואז חלה אריאל וחזר אל חיי, אם לא בפועל, אז ברגש במחשבה ובתפילה. חוליו הביא אותו לבית החולים הדסה בירושלים, ושם נפגשנו. שם הייתי עדה לתקוות שנזרעו ונסתרו, לתחזיות אופטימיות שניתנו וכעבור זמן הופרכו, ולמה שחוללו כל אלה באריאל.

הרבה נאמר על השקפתו הדתית ועל התייחסותו הפילוסופית למחלה, ויותר ממה שנאמר, השאיר הוא אחריו מסמך מרגש ומרתק בענין זה. לא אחזור על הדבר רק אומר דבר הנובע מהם: בהיותו בריא חי אריאל כאילו אין גבולות ליכולתו של אדם, שאף, שיכלל ושיפר, והגביה את רף היעדים שהציג לעצמו וכשהתבשר על המחלה לא שינה את אורחו.

תמרור של אין מוצא הוצב לו והוא הישיר אליו מבט והתכוון, הרוח לא ניכנעה לגוף אבל הבינה את גבול הזמן שהוא קוצב לה.

תכונות טובות רבות נימנו בו, אבל לכאורה, הענווה לא היתה מהבולטות שבהן. ואילו אני, דווקא בדרך תפיסתו את המחלה ובאורח התנהלותו איתה ראיתי ענווה שאין לה שיעור. ענווה הנובעת מהתפיסה הקיומית שלו את עצמו כבן תמותה.

אדם בחצי ימיו, בשיא כושרו כשרוב תהילתו עוד לפניו, מתבשר על מחלה ששמה לאל את כל כמיהותיו, רואה איך הבשר מפגין פתאום את עליונותו ובוזו על הרוח ועל שלל הישגיה. יכול אדם כזה להרגיש פגוע, נבגד, נואש, ולהגיב ב"שברו את הכלים". ויכול אדם לומר: 'אלה הם כללי המשחק', ואמירה זו משמעה: הנני בסך הכל אדם, ויהיו כישורי ויכולותי אשר יהיו, ויש בה באמירה זו ענווה גדולה.

אריאל לא שבר את הכלים, לא התריס ולא אמר: אם כך אז אין כבר טעם לכלום. להיפך, הוא נהג כמי שאומר: אני יודע היטב לאן אני הולך, אבל כל זמן שעודני הולך אני עושה כל מה שאני יכול עם רוחי ועם נפשי, אותם

איברים בריאים שהמחלה עצרה על גבולם. חיוו תלויים לו מנגד, אוזלים מניתוח לניתוח, והוא מסתער על עשייתו הרוחנית האינטלקטואלית, המשפחתית, לא מתנפל על בוראו ולא שואל למה זה אנוכי. היתה בו ענווה שהכירה בכך שאחרי הכל הינך רק אדם, והכל יכול קוצב לך, גוזר עליך ומי אתה שתתלונן.

כשהימים כבר דהרו לקראת כליונם, בשארית כוחותיו השתתף באותה ועדה ממלכתית ואני שאלתי את עצמי מאין הכוח, שהרי כוחנו לעשות דברים שאוב מצפייתנו לתגמול שימציא לנו העתיד, וטווח עתידו של אריאל היה אז קרוב לאפס. הוא ידע את קיצו של הטווח ולא הישלה את עצמו אבל עד לנשימתו האחרונה השתדל להיות אריאל, והבדיל בין חדלון האונים של הגוף ובין חרויותיה של הנפש, שזה גורלו של בן תמותה, שהוא צרוף של הכרעותיו שלו ושל מה שהושת עליו מבחוץ.

ראיתי אותו בבית החולים בפיגימה הירוקה של הדסה. האיש שעמד על קתדראות, שהשתתף בכנסים ונאם בטקסים, לובש את הכותנה הגסה והדהויה, שכובסה אין ספור פעמים ועטפה כבר כל כך הרבה חולי, שוכב כאחד האדם בחדר ואין בו שמץ התנשאות על האנשים האחרים שהגורל זימן למחיצתו. אותה ענווה המכירה בשותפות הגורל של בני האדם שכולם ילודי אשה, נבערים ומשכילים, דלים ורמי מעלה, כולם שווים בפניו של החולי והוא איננו מבדיל ביניהם.

עם זאת, ולמרות שהיה תלוי בחסדם, לא ביטל עצמו בפני הרופאים ולא התרפס. הוא דן אותם באמות מידה מקצועיות ודרש מהם את שדרש מעצמו: ידע, דיוק ויסודיות. הם מצאו מולם פצינט ששאלותיו נוקבות ושהוא אמיץ דיו לשמוע את התשובות, ושאי אפשר לפטור אותו במנוח הראש המקצועי הכל יודע. הוא עמד מולם כשווה בין שווים. את הכבוד

הכן, הקרבה והחום האנושי, רחש לפועלי הכפיים של בית החולים:
לסניטר, לעובדת הניקיון, למחלקת האוכל ולאח הערבי שתלה לו שקית
של אינפוזיה.

והיו גם אלה שצפה בהם אדיש ובשמץ ציניות, אותם נושאי משרות, דוברי
מטעם, העוברים בין המיטות ומתיימרים לתווך בין החולה לאלוהיו,
סוכניו של הקדוש ברוך הוא עלי אדמות. גם בימים קשים בהם שואל אדם
מאין יבוא עזרו, לא התפתה להם ולא עשה שקר בנפשו.

בימיו האחרונים כבר לא שכב בהדסה. הוא אושפז באיכילוב, שם הוקצה
לו חדר משלו בירכתי המסדרון. ימים ספורים לפני מותו באתי לבקר אותו
שם. בדרך שעשיתי מירושלים לתל אביב שאלתי את עצמי: מה אומר
כשאגיע, על מה נשוחח? שהרי אין נושא שהעתיד לו נשזר בו, ואיך אפשר
לדבר על עתיד עם מי שעתידו נגמר, ואיך אעמיד פנים שלא באתי על מנת
להיפרד ושזהו עוד ביקור מהביקורים שהיו ויהיו. וברגע שדרכתני על מפתן
חדרו, בבת אחת היו ההכנות והחזרות שעשיתי בדרך טפלות ומיותרות:
שאלתי אותו "מה נשמע?" שגור, לכסות על מבוכת הרגע, ואריאל, חיוור
ורזה מאד, הרים יד כחושה מהסדין ובקול צלול מאד אמר: "יוצאים מן
העולם" שלוש מילים שהכילו אותו כולו, וליוו אותי מאז.

הוא ידע שנשמתו כבר מנתקת את חיבוריה האחרונים עם הבשר והשתמש
במילה "יוצאים" שמשמעה הווה מתמשך, כאילו אמר: המוות כבר החל,
אני כבר בתוך תהליך היציאה מן העולם. צלול ומפוכח ומתוודע למותו
שהחל, לא אמר 'אני יוצא מן העולם', אלא אמר "יוצאים", מילה
שמנסחת את הכלל, את דרך העולם, שדרכם של בשר ודם שבסופו של דבר
הם יוצאים ממנו.

ידעתי אז שזהו מיצויו המוחלט של צלם אלוהים שניתן באדם, שאין לו

כבר כמעט דמות הגוף, ועודו חי ונושם ונוגע באימה, וגם נוגע כבר בנצח
ובמה שמעבר לזמן, במה שבן תמותה בחיי היום יום שלו איננו מסוגל
לגעת. ידעתי גם שבמקום בו נמצא אריאל, עם כל האהבה שהיה מוקף בה,
היה לבדו. זכרתי אז משפט שקראתי פעם: כמה צרים הגבולות בהם
יכולה נפשו של אדם לדבר ולהיות מובנת לשארה הקרוב מכל, וכמה מהר
היא מגיעה אל הארץ הנידחת של נסיונו של היחיד שאין שומעים בה את
פסיעתה של רגל חברו.

היה עוד משהו באותו ביקור שראוי לספר עליו, כי יש בו להעיד על אריאל
ועל מרים ועל אורח התנהלותם עם המחלה. שתי מיטות עמדו בחדר, על
האחת שכב אריאל, על האחרת ישבה מרים, עיתונים פזורים סביבה והיא
מרפרפת על מדורי הדרושים ומחפשת עבודה לישי. במיטה האחת אריאל
וחייו האוזלים, באחרת החיים הנמשכים בכל כוחם: מחפשים עבודה,
מתכוונים לעתיד. מרים מסמנת קווים בעיתון ואוזנה כרויה לציר מיטה
חורק תחת אריאל, לטיפה שנושרת משקית האינפוזיה, לכל מיליליטר
שנוסף לשקית השתן, וכל העת ובד ובד החיים הנמשכים.

אחר כך ליוותה אותי מרים, הלכה אתי כברת דרך האשה הנפלאה הזו,
שחוץ מהמלה הזאת לא אומר עליה דבר כי המלים כולן עלובות נוכח
העובדות. השעה היתה שעת סוף הערביים, הלכנו דרך החצר האחורית של
איכילוב, כמעט אמצע סיוון, היה משהו ענוג ורך בדמדומים והירח כבר
עלה. יופיו של העולם הנוהג כמנהגו והצער הנורא על האיש שהולך,
שידעתי שלא אשוב לראותו, עשו כל שיחה לבלתי אפשרית. אמרנו מלים
של כלום זו לזו, ובעיקר נלחמנו בדמעות. זכרתי את שירו של אלתרמן
"שיר על דבר פניך", שיר על רע שהולך לעולמו והשיר נוגע בסיוון, בירח,
ובצלם אלוהים שהואר בו ההולך.

אמרתי שלא אדבר על מרים, ואעמוד בכך ורק משום למלים אין כוח לבטא. גם על ריקי, לא אדבר, אומר רק שאריאל זכה מאד בנשים שחיו היו ארוגים בשלהן, עוד מאז שנגע במלכות בביתה של סבתא פולה. אבל כיוון שהזכרתי את הנשים, אינני יכולה בלי מלים אחדות על אימו של אריאל, הדודה שלי, דודה גיסקה. ציינתי את הענווה שאני רואה באדם העומד מול גורלו הקשה וממשיך לתפקד כאדם, אינו בא בחשבון עם אלוהיו, ואינו עונה על העובדות בעלבון. דודה גיסקה, אימו של אריאל, קמה מן השבעה ובאותו יום חזרה לצייר, וציירה פרגים מרהיבים, מלאי אור וחיים. כשהראתה לי את פרגיה, הניחה יד על חזה ואמרה: "מירליה, מה לעשות שיצאו לי הפרחים האדומים האלה". כאילו היא מתנצלת על הכוחות שנמצאו לה, על החיים שהם חזקים מן השבר ומן הצער. תמונה זו תלויה היום בביתי, ובשבילי, יותר ממה שמצויירים בה הפרגים, רוח האדם מצויירת בה.

עד כאן, אריאל,

הגורו של ילדותי, מלך החצר המשותפת, המנהיג המקסים, החכם והמצחיק של ימי החול במסדרונות של בית הספר, ושל השבתות והחגים אצל סבתא פולה. לו ידענו אז שהכל יהיה קצר כל כך, היינו פורטים את השבועות לימים, את הימים לשעות ואת השעות לרגעיהן, וחיים ונוצרים כל רגע, אבל זהו טבעה של ילדות וקסמה, שהיא סבורה שכזה הוא העולם, שלו ואינסופי ופתוח, ואין לו שום סיבה שיהיה אחרת.